

B A D A N I A T E R E N O W E

JAN GROMNICKI

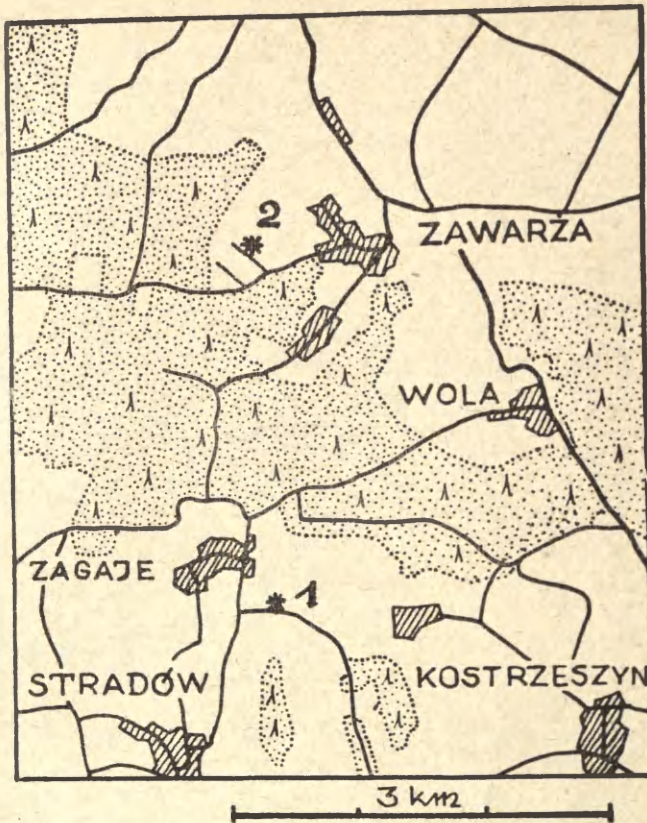
GRÓB KULTURY CZASZ LEJOWATYCH W STRADOWIE, POW. KAZIMIERZA WIELKA

W czasie prac wykopaliskowych prowadzonych przez Zakład Archeologii Polskiego IHKM PAN w Krakowie na terenie grodziska wczesnośredniowiecznego w Stradowie, pow. Kazimierza Wielka¹, dokonano również wstępnych badań kopca zwanego „Mogiła”, gdzie odkryto zespół grobowy kultury czasz lejowatych.

Wzgórze zwane „Mogiła”, w którego szczytowym punkcie znajduje się silnie rozorany nasyp kopca, leży w odległości około 1 km na północny wschód od grodziska wczesnośredniowiecznego. Lokalne podania wiązały ten obiekt z grodziskiem. Eksplorację prowadzono przy zastosowaniu metody „ćwiartek przeciwnych”, zdejmując warstwy mechaniczne 20-centymetrowe w ramach warstw strukturalnych nasypu. Zastosowana metoda umożliwiła dokonanie wstępnych obserwacji odnośnie do charakteru, budowy i pierwotnych wymiarów badanego obiektu. W roku 1959 przebadano część południowo-zachodnią nasypu.

Na podstawie dotychczasowych badań stwierdzono, iż mamy do czynienia z celowo usypanym nasypem ziemnym o średnicy około 30 m. Kształt jego, na skutek położenia w punkcie kulminacyjnym wzgórza, trudny jest do zrekonstruowania. Obecna wysokość nie przekracza w punkcie centralnym 1,5 m od powierzchni calca. W obrębie nasypu wyróżniono trzy warstwy, a to: warstwę humusu współczesnego, warstwę nasypową o barwie szarobrunatnej, niezbyt silnie zbitą, zalegającą do głębokości około 50 cm od powierzchni, oraz warstwę o barwie ciemnej, silnie zbitą, zalegającą do głębokości około 1,5 m. We wszystkich warstwach znajdowano pojedyncze, nietypowe ułamki ceramiki neolitycznej. W dolnej partii nasypu w obrębie zniszczonego paleniska znaleziono kości zwierzęce oraz siekierkę, wiór krzemienisty i nożyk krzemienisty (ryc. 2b—d). Natomiast w obrębie wkopu współczesnego, przecinającego z północnego wschodu na południowy zachód centralną część nasypu, znaleziono ułamki kości czaszki ludzkiej. We wkopie tym, częściowo przez niego zniszczone, wystąpiło skupisko polepy i węgla drzewnego. Pojedyncze węgle i grudki polepy znajdowano również na różnych głębokościach w obrębie nasypu.

¹ E. Dąbrowska, J. Gromnicki, *Grodzisko wczesnośredniowieczne w miejscowości Stradów, pow. Kazimierza Wielka*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 25: 1958 z. 4, s. 367—370, tam dotychczasowa literatura. Badania na stanowisku „Mogiła” prowadzono w r. 1959 pod ogólnym kierownictwem prof. dr. S. Noska przy współudziale mgr T. Kulczyckiej, mgr L. Gajewskiego oraz C. Ślusarczyk, studentki U. J.

Ryc. 1. Plan sytuacyjny stanowisk:

1 — Stradów, pow. Kazimierza Wielka (Mogila); 2 — Zawarża, pow. Pińczów (osada kult. czasz lejowatych)

Rys. T. Wenhryniewicz

W badanej części kopca odkryto również pod warstwą nasypu wkopany w całec na około 50 cm (tj. 2 m od powierzchni) grób szkieletowy (ryc. 2a). W jamie grobowej, o wymiarach $2,4 \times 1,2$ m, między dwoma warstwami płyt wapiennych, z których niższa leżała na dnie jamy obstawionej takimiż płytami pionowymi, znajdowały się resztki szkieletu dorosłego człowieka. Zachowały się jedynie: zgnieciona czaszka, zęby oraz fragmenty kości ramieniowych i udowych. Szkielet leżał głową na zachód. Na górnej warstwie płyt, na wysokości klatki piersiowej, znajdowało się naczynie dzbanowate, zdobione ornamentem nakłuwanych łuków, zwisających ku dołowi i rozwidlonych na końcu, z uchem półksiężycowatym wyniesionym ponad krawędź naczynia, tzw. *ansa lunata* (ryc. 2e)*.

* Podobne naczynia występują w południowej Polsce, na terenie grup małopolskiej i naleczowskiej kultury czasz lejowatych. Por. np. L. Gajewski, *Kultura czasz lejowatych między Wisłą a Bugiem*, „Annales UMCS”, Sectio F. vol. IV. 1: 1949, s. 17, ryc. 7 — Bochońnica, pow. Puławy, 155, ryc. 84 — Las Stocki, pow. Puławy, cmentarzysko „D”, grób II. Najbliższą analogię stanowi — tak ze względu na formę naczynia, jak i na charakterystyczne ucho *ansa lunata* — opisane przez L. Gajewskiego (op. cit. s. 125, ryc. 69, s. 51) naczynie z grobu XIX na cmenta-

Naczynie to zostało zgniecione przez warstwę kamieni, grubości do 50 cm, tworzących nasyp nad grobem. Z trzech stron grobu, tj. od strony północnej, zachodniej i południowej, uchwycono w kilku punktach ślady otaczającego grób rowu, wkopanego w całość na ok. 30—50 cm. W części północnej był on wypełniony niewielkimi (o średnicy 10—30 cm) kamieniami wapiennymi. W dwu punktach uchwycono też ślady po słupach, wbijanych jeden przy drugim, rzędem w obrębie rowu. W profilu wschodnim nasypu, między wchodzącymi pod profil odcinkami rowu, zarysowało się skupisko kamieni — być może — ślady drugiego grobu lub paleniska. Należy też wspomnieć, że w odległości kilkudziesięciu metrów na wschód od nasypu w prostej linii znajdowano ułamki ceramiki podobnej jak w nasypie.

Trudno dziś z całą pewnością zrekonstruować pierwotną budowę „grobowca“, jak również odpowiedzieć na pytanie, czy zawiera on dalsze pochówki. To drugie przypuszczenie potwierdzać może odkrycie we wkopie współczesnym, a więc na wtórnym złożu, ułamków kości czaszki ludzkiej, pochodzących najpewniej z drugiego, zniszczonego grobu. Z drugiej strony istnienie nasypu, forma grobu, układ otaczających go rowów, wreszcie powierzchniowe występowanie ceramiki na osi wschód—zachód na wąskiej przestrzeni pozwala wysunąć hipotezę, iż mamy tu prawdopodobnie do czynienia z formą pochówka zbliżoną do tzw. grobów kujawskich, występujących w kulturze czasz lejowatych na Kujawach, w ziemi chełmińskiej oraz na Pomorzu Zachodnim³.

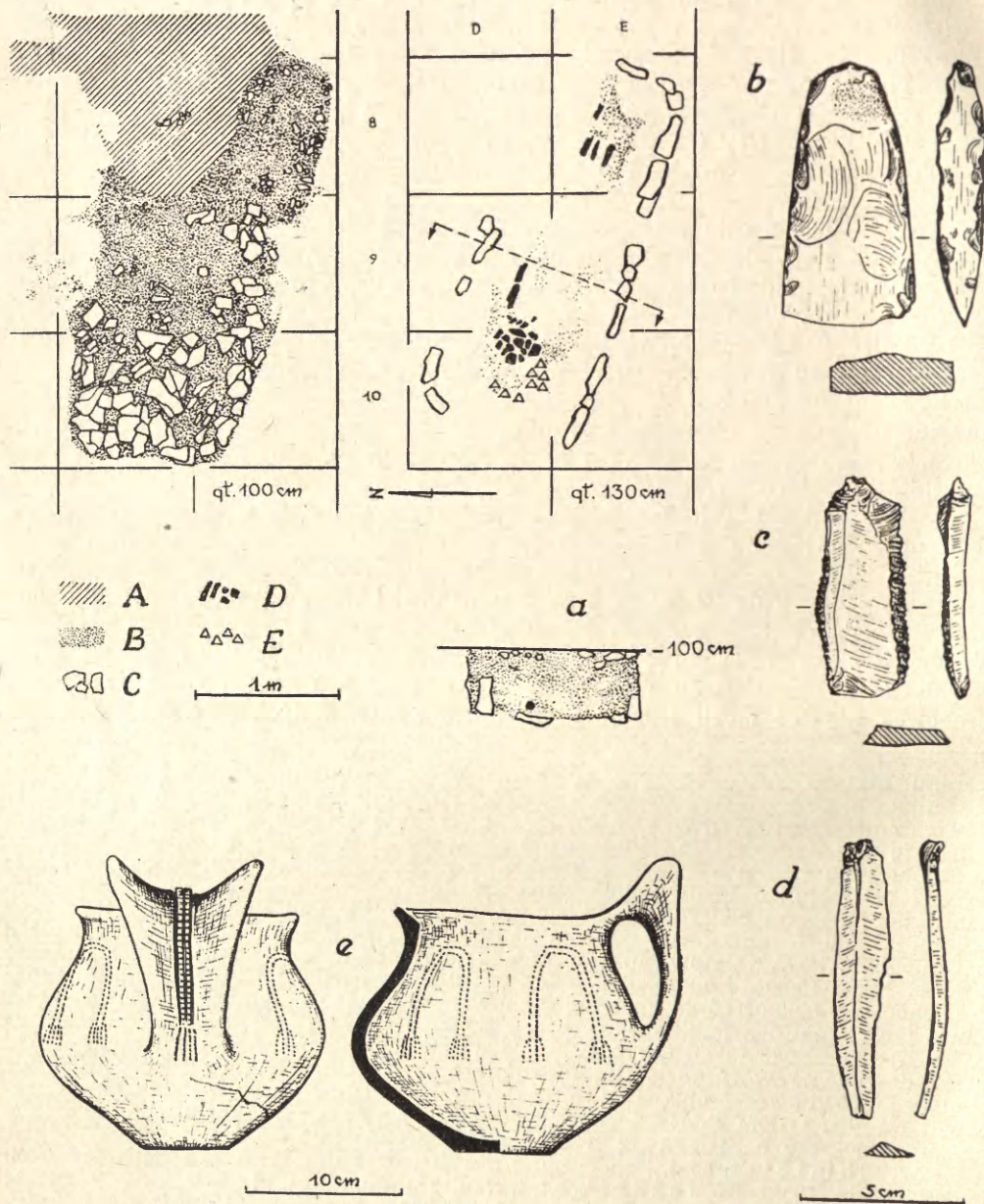
Dalsze badania wykażą, jaki jest stopień podobieństwa między zespołem grobowym ze Stradowa a grobami kujawskimi. Dotychczas znane z terenu Małopolski (Lubelszczyzny) groby tej kultury były grobami płaskimi⁴. Zasadniczą różnicę między grobami kujawskimi a stradowską „Mogilą“ stanowić będzie niewątpliwie przytoczony już fakt braku obstawy kamiennej na zewnątrz grobowca. W omawianym wypadku jednakże, na skutek braku odpowiedniego materiału kopalnego i narzutowego w obrębie kilkudziesięciu kilometrów, budowniczo wie grobowca używać mogli jedynie niewielkich, wydobywanych na miejscu kamieni

rzysku „B” w Lesie Stockim. Podobne okazy publikuje Z. Podkowińska z Cmielowa, pow. Opatów, w pracy *Osada neolityczna na górze Gawroniec w Cmielowie, pow. Opatów*, „Wiad. Archeol.”, t. 17: 1950 z. 2—3, s. 95—146. Najbliższą analogię pod względem formy stanowić mogą naczynia z jamy 58 A, tabl. XLI 1, 2, oraz naczynie z jamy 112, tabl. 5. Brak natomiast bliższych analogii do otwartych ku dołowi podwójnych łuków zakończonych festonami, wykonanych stempelkiem, jakimi zdobione jest naczynie ze Stradowa. Sam motyw zwisających, rozdzielających się na końcu festonów nie odbiega jednakże od ornamentów niektórych naczyń z Cmielowa, pow. Opatów, np. naczynie z jamy 130 d, tabl. XLIII 1, i z jamy 23 i 24, s. 112—115. Jeśli zaś chodzi o ornament grzbietu ucha tego naczynia, najbliższą, choć nie bezpośrednią analogię stanowić może ucho z „głową barana” z Cmielowa, pow. Opatów, publikowane przez Z. Podkowińską, *op. cit.*, tabl. XLVI 2. Duża różnorodność form, tak w zakresie ukształtowania naczyń, jak i ornamentyki przy niewielkiej w zasadzie ilości badanych stanowisk, utrudnia przeprowadzenie analizy porównawczej omawianego znaleziska. Jednakże postępujące badania Pracowni Neolitu IHKM PAN i placówek krakowskich oraz ośrodka lubelskiego winny poszerzyć jeszcze bardziej bazę źródłową tego zagadnienia.

³ W. Chmielewski, *Zagadnienie grobowców kujawskich w świetle ostatnich badań*, Łódź 1952; K. Jażdżewski, *Kultura pucharów lejowatych w Polsce zachodniej i środkowej*, Poznań 1936, s. 294—302.

⁴ Jak np. groby z Cmielowa, pow. Opatów; Złotej, pow. Pińczów, i Lubelszczyzny; por. Podkowińska, *op. cit.*, s. 116—118 i ryc. 30; T. Sulimirski, *Polska przedhistoryczna*, t. 2, Londyn 1957—1959, s. 198; Gajewski, *op. cit.*, s. 75—84; S. Nosek, *Materiały do badań nad historią starożytną i uczesnośrodkowieczną międzyrzeczca Wisły i Bugu*, „Annales UMCS”, Sectio F, vol. VI: 1951, s. 68.

wapiennych oraz drzewa, o czym świadczą ślady słupów. Należy podkreślić, że zespół grobowy ze Stradowa byłby pierwszym tego typu i jednym z nielicznych znanych dotychczas pochówków kultury czasz lejątych w Małopolsce.

Ryc. 2. Stradow — Mogiła, pow. Kazimierza Wielka.

a — grób szkieletowy kultury czasz lejątych pod nasypem kurhanu: A — wkop współczesny; B — wypełnik jamy grobowej; C — kamienie; D — kości szkieletu ludzkiego; E — fragmenty naczyń; b-d — narzędzia krzemienne z grobu; e — naczynia znalezione w grobie

Rys. T. Wenhryniewicz

Jak stwierdzono na podstawie wstępnej analizy przedmiotów stanowiących wyposażenie grobu ze Stradowa, nie wyróżniają się one w zasadzie od znanych w tej kulturze form. Jedynym nowym, dotychczas w literaturze przedmiotu nie notowanym elementem jest forma pochówka pod nasypem ziemnym. Jak się wydaje, mamy tu do czynienia z ciekawym faktem przeniesienia na południe Polski sposobu grzebania zmarłych znanego na Kujawach i w ziemi chełmińskiej. Zagadnienie to, jak również kwestia ewentualnego związku grobu ze Stradowa z odkrytą ostatnio i częściowo przebadaną osadą kultury czasz lejowatych w Zawarży, pow. Pińczów⁵, pozostaje otwarte. Planowane dalsze badania wykopaliskowe na obu tych stanowiskach powinny dostarczyć dalszych danych.

*Zakład Archeologii Polski IHKM PAN
w Krakowie*

ЯН ГРОМНИЦКИ

ПОГРЕБЕНИЕ КУЛЬТУРЫ ВОРОНКООБРАЗНЫХ ЧАШ В СТРАДОВЕ, РАЙ. КАЗИМЕЖА ВЕЛЬКА

Во время исследований раннесредневекового городища в Страдове, рай. Казимежа Велька, сделаны были вступительные исследования кургана расположенного в этой местности. Ниже насыпи толщиной 1,5 м (перегной, слой насыпи а также тёмный сплоченный слой „ядра” кургана) обнаружено вкопанное в материк выложенное пластинками известняка и в то же время покрытое ими погребение взрослого человека. Он лежал головой на запад. Погребальный инвентарь состоял из сосуда с украшенной ручкой типа „ansa lunata”, топорика, ножа и ножевидной кремневой пластинки. Погребение было окружено рвом, в котором найдено малые известняковые камни (единственное сырьё в радиусе нескольких десятков километров) и следы вертикально помещающихся столбов. Стройку погребения а также памятники можно вязать с юго-польской группой этой культуры, однако обведение рвами погребения навязывает к т. н. „куявским погребениям”, известным в культуре воронкообразных чаш на Куявах, хелминской земле и западном Помории. В случае когда дальнейшие исследования подтвердят эту гипотетическую интерпретацию, тогда мы могли бы говорить об интересном перемещении этого погребального обряда на юг Польши.

JAN GROMNICKI

A GRAVE OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE AT STRADÓW, DISTRICT OF KAZIMIERZA WIELKA

While excavating an early medieval earthwork at Stradów, district of Kazimierza Wielka, a preliminary examination of a barrow, situated in the same village, was carried out. Under the mound soil 1.5 m. thick (humus, piled mound soil and a dark, compact layer constituting the „core” of the barrow), a grave of an adult has been disclosed. The grave, dug into the virgin soil, was built of lime slabs and orientated to the west. It was furnished with a vessel characterised

⁵ Oba stanowiska leżą na sąsiednich lessowych wzgórzach wododziału Nidy i Pilicy w odległości ok. 3 km. Badania ratownicze na terenie osady kultury czasz lejowatych w Zawarży, pow. Pińczów, prowadziła w r. 1959 mgr T. Kulczycka z Muzeum Archeologicznego w Krakowie.

by an ornamented lug, so called „ansa lunata”. Other grave goods consisted of an axe, a knife and a blade, all of flint. The grave was surrounded with a ditch which yielded several lime stones (an only raw material to be found within a radius of many kilometres), and traces of vertically driven posts.

While the structure of the grave and its goods show association with the south-Polish group of the Funnel Beaker culture, the ditch surrounding it points to the so-called „Kuyavian“ graves, known from this culture in Kujawy, in the Chełmno region and in Western Pomerania.

If further studies will confirm this hypothetical interpretation, we shall deal with an interesting case of the transmission of this burial rite to the south of Poland.